

Перегуда Є.В.
доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри політичних наук
Київський національний університет будівництва і архітектури

Малкевич Анджей
доктор політичних наук хабілітований,
професор, завідувач кафедри політичних систем
та політичних комунікацій
Інститут політології Зеленогурського університету

ВИБІР МОДЕЛІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ: ОСТАННІ ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Мовне питання завжди було гострою проблемою української політики. Нині держава знаходиться у точці вибору моделі нової мовної політики. Але перш за все слід охарактеризувати ситуацію, в якій цей вибір робитимуть.

Одним з перших рішень Верховної Ради України після зміни влади у 2014 р. було скасування Закону «Про засади державної мовної політики» (т. зв. «закон Колісніченка-Ківалова»). Розвиток подій в Криму та на сході України змусив тодішнього в. о. Президента накласти на це рішення вето. Але проблема лишилась. Хоча згаданий закон вперше регламентував механізми як впровадження державної мови, так й захисту прав мовних меншин [4, с. 166], опозиція до нього була сильною. Ще попередня влада не збиралась реалізовувати його повною мірою. Як вважає М. Розумний, ухвалювали закон «в спекулятивний спосіб» та «зі спекулятивною метою», відтак він «породив чимало конфліктів» [3]. Сьогодні у Конституційному Суді України відкрито конституційне провадження за поданням 57 народних депутатів щодо відповідності закону Конституції України.

Утворена у 2014 р. парламентом робоча група з розробки нового мовного закону не виконала свого завдання. Відтак й нині Закон «Про засади державної мовної політики» є чинним. Водночас за минулі роки політичні настрої в Україні суттєво змінилися. Хоча ми вважаємо доцільним та об'єктивно можливим поєднання у публічній сфері суспільного життя України принципів символічного насилля та вільного мовного вибору [4, с. 169-170], налаштованість політичних еліт навряд чи дасть змогу реалізувати цей сценарій. Натомість у політичному середовищі однозначно домінують радикальні погляди на це питання.

Це й зумовило особливості підготовки до нового етапу регулювання мовної сфери. На зламі 2016–2017 рр. депутатами Верховної Ради було подано три законопроекти про мови. Вони були спрямовані переважно на врегулювання порядку застосування української мови як державної, водночас у деяких з них також планувалося врегулювати питання застосування мов національних меншин.

Проте експертне управління Апарату ВРУ критично оцінило усі проекти та запропонувало повернути їх на доопрацювання. Зауваження були пов'язані зі змішуванням понять національних та мовних меншин, з розглядом мови не як етнонаціональної, а як територіальної ознаки, з декларативністю низки положень, із впровадженням поняття «офіційної мови», яке, на думку експертів, є синонімом «державної мови», з наданням привілеїв одній з мов меншин, з неузгодженням законопроектів з Європейською хартією регіональних мов або мов меншин тощо.

Після цього профільний Комітет з питань культури і духовності прийняв рішення розробити спільний проект. Такий законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у червні 2017 р. був внесений на розгляд парламенту [1].

Як свідчить його аналіз, при доопрацюванні ідеологію проекту, як й взагалі державної мовної політики було суттєво змінено. Автори виходять з того, що українська мова є «головною ознакою ідентичності української нації».

Проект дезавує поняття «мовна політика», яке, на думку авторів, штучно привнесене. Вони розводять поняття «державна мова», яка є атрибутом конституційного ладу, та поняття «мови національних меншин», використання яких є елементом забезпечення прав меншин. Тому завдання закону обмежують лише державною мовою, зокрема її захистом як мови громадянства, утвердженням як мови міжетнічного спілкування, її функціонуванням як інструмента об'єднання суспільства, зміцнення територіальної цілісності, незалежної державності та національної безпеки тощо.

Отже, мова виводиться зі сфери політики й стає інструментом владного адміністрування. Спроби запровадження офіційної багатомовності у проекті прирівнені до повалення конституційного ладу.

Більше того, у пояснювальній записці наявне поняття «самобутня мова титульної нації», що може свідчити про спробу нав'язати Україні концепцію етнічної, а не політичної, нації. Принцип вільного мовного

вибору виводиться за межі публічного й резервується лише за приватним спілкуванням.

Мовою публічних сфер суспільного життя проголошується державна мова. Обіймання посад у державі та місцевому самоврядуванні, державних та комунальних підприємствах та установах, а також посад науковців, викладачів, адвокатів, нотаріусів можливе лише за умови володіння державною мовою. Громадяни мають звертатися до органів влади, судів виключно державною мовою. Залишається незначна кількість сфер, де збережено можливість надання послуг іншою мовою, зокрема, у охороні здоров'я, на транспорті, у ресторанному господарстві, але за індивідуальним проханням громадянина. Більше того, державною мовою мають бути оформлені внутрішні документи громадських об'єднань, партій та господарських осіб приватного права.

Державна мова оголошується також мовою культурно-мистецьких заходів, а застосування інших мов дозволяється, якщо це визначено законом про національні меншини. При цьому організатори мають забезпечувати паралельний переклад на українську мову.

Всупереч деклараціям авторів проекту про те, що його завданням є сприяння державній мові та що поняття «мовної політики» штучне, у проекті все ж допускаються іншомовні телерадіопрограми та передачі. Але їх сумарна тривалість не може перевищувати для організацій, що здійснюють мовлення менше, ніж у половині областей України і не здійснюють ретрансляції, 20% добового мовлення, для інших – 10%.

Друковані ЗМІ видаються державною мовою. Допускається видання у двох чи більше мовних версіях, одна з яких обов'язково українська. Видання книг державною мовою має становити не менше 50% усіх виданих, навіть приватними компаніями. Книжкові видання державною мовою мають становити також не менше 50% назв видань, які є в продажу, у кожній книгарні.

Відсутність інтерфейсу комп'ютерної програми державною мовою прирівнюється до реалізації товару неналежної якості. Сайти органів влади, державних та комунальних підприємств й організацій, ЗМІ, юридичних осіб приватного права виконуються державною мовою. Можуть існувати й іншомовні версії, але україномовна має завантажуватися за замовчуванням.

У низці випадків мовні правила ще жорсткіші, ніж за часів русифікації. Так, проголошуючи державну мову мовою науки, пропонується визначити, що нею мають бути оформлені як автореферат дисертації, так й вона сама.

Пропонується створити Національну комісію зі стандартів державної мови. Вона, зокрема, перевірятиме рівень володіння державною мовою. Також планується впровадити посаду Уповноваженого із захисту державної мови.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що станом на сьогодні найбільш вірогідним є сценарій, за якого радикальна зміна орієнтацій політичних еліт щодо мовної політики матиме наслідком перекроювання мовного законодавства. Проте слід пам'ятати, що кінцевою метою цих спроб є зміна практик мовної поведінки громадян. А ось можливість її досягнення не така очевидна. Висновок щодо ефективності положень, які нині закладені у законопроекті, можна буде робити лише за підсумками додаткових досліджень.

Крім того, не слід забувати, що вплив на ситуацію здійснюватимуть й європейські інституції. Реагуючи на розгляд у Конституційному Суді України подання про неконституційність закону «Про засади державної мовної політики», а також на подання на зламі 2016-2017 рр. на розгляд парламенту низки законопроектів про мови, Парламентська Асамблея Ради Європи внесла 25 січня 2017 р. пункт про мовну політику в Україні до Резолюції № 2145 (2017) «Функціонування демократичних інституцій в Україні». Зокрема, було висловлене занепокоєння тим, що окремі законопроекти «націлені на звуження чинних прав національних меншин». На думку депутатів ПАРЄ, найважливішим має бути змога національних меншин зберегти існуючі права користатись мовами національних меншин, що гарантовано Конституцією та всіма міжнародними зобов'язаннями країни. Підкреслюючи важливість продовження всеохоплюючої політики по відношенню до мов меншин для стабільності країни, Асамблея закликала владу України у разі скасування мовного закону Конституційним Судом гарантувати збереження мінімального рівня гарантій використання мов меншин, передбачених цим законом [2].

Література

1. Проект Закону про забезпечення функціонування української мови як державної [Електронний ресурс] / Зареєстрований в секторі законопроектів Верховної Ради України 9 червня 2017 р. під № 5670-д. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61994.
2. Резолюція ПАРЄ щодо функціонування демократичних інститутів в Україні: Повний текст [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://ua.112.ua/polityka/rezoliutsiia-parye-shchodo-funktsionuvannia-demokratychnykh-instytutiv-v-ukraini-povnyi-tekst-367696.html>.

3. Розумний М. Чергові мовні суперечки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/1737976-cherгови-movni-superechki.html>.

4. Ksenicz A. Język a polityka. Przypadek Ukrainy / A. Ksenicz, J. Perehuda, S. Sawojcka, W. Semko, A. Małkiewicz. – Zielona Góra : Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2017. – 172 s.

Розік М.В.

аспірант II курсу

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗМІНУ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИБОРЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Проведення виборів у країнах, які стали на шлях демократичного розвитку і трансформації політичної системи, стикаються із низкою важливих проблем, що постають перед органами влади, партіями та кандидатами. У демократичних країнах, практично не буває ситуацій, коли кандидат чи політична сила мають постійний електорат який їх підтримує та забезпечує тверду перемогу. Тому особливу увагу учасників електоральних перегонів привертають виборці, які не визначилися з вибором або можуть змінити електоральні орієнтації у період проведення виборчої кампанії та безпосередньо перед голосування.

Метою роботи є визначення факторів, що впливають на зміну електоральної поведінки виборців в ході проведення виборчої кампанії.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття став новим етапом в розвитку демократії – політичного режиму, який був визнаний провідними країнами світової спільноти як оптимальний варіант розвитку сучасних держав. До кінця минулого сторіччя більшість держав світу стали системами з базовими принципами демократії, такими як багатопартійність, представницькі органи, громадянські права і свободи, високий рівень включення громадян у політичний процес. Разом з тим, обов'язковим елементом демократичних систем були і залишаються вибори, як основний механізм легітимації влади і формування системи державного управління.